

**Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
Centrum pro výzkum měst a regionů**

Multikulturní centrum Praha

Metodika identifikace lokalit rezidenční segregace

Certifikovaná metodika

Hlavní řešitel: prof. RNDr. Luděk Sýkora, Ph.D.

Praha
prosinec 2014
aktualizace prosinec 2015

Metodika identifikace lokalit rezidenční segregace

Certifikovaná metodika

Autoři: Luděk Sýkora¹, Roman Matoušek¹, Štěpánka Brabcová¹, Marek Čaněk², Klára Fiedlerová¹, Alena Procházková¹, Lucie Trlifajová²

1) katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze, www.natur.cuni.cz; 2) Multikulturální centrum Praha, www.mkc.cz

ISBN: (bude přiděleno při tisku)

© Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2015

© Multikulturální centrum Praha, 2015

Metodika vznikla s podporou projektu TD020368 „Prevence segregace a podpora sociální integrace zahraničních zaměstnanců firem zpracovatelského průmyslu v místech jejich pracovišť a bydlišť“ řešeného v rámci programu OMEGA Technologické agentury České republiky podporujícího aplikovaný výzkum a experimentální vývoj.

Obsah

1. Cíl metodiky	5
2. Popis metodiky	6
2.1 Preambule	6
2.2 Postup identifikace lokalit rezidenční segregace	6
2.3 Identifikace skupin v nerovném sociálním postavení	7
2.4 Identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin	9
2.4.1 Identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení na základě analýzy statistických dat o populaci	10
2.4.2 Identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení na základě analýzy reprezentace v médiích	13
2.4.3 Identifikace lokalit zvýšené koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení na základě percepce klíčovými aktéry	15
2.5 Vyhodnocení lokalit koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení z hlediska segregace	18
2.5.1 Ověření existence lokality, vymezení území lokality, rozsah, umístění a charakteristika lokality	19
2.5.2 Velikost, zastoupení, koncentrace a dominance	20
2.5.3 Geografická izolace a začlenění	21
2.5.4 Sociální interakce	22
2.5.5 Souhrnné hodnocení segregace	24
3. Uplatnění metodiky	26
4. Literatura	28
5. Seznam publikací předcházejících metodice	29
6. Oponenti metodiky	30
7. Kontakty na předkladatele metodiky	30
8. Prohlášení o duševním vlastnictví a souhlas se zveřejněním	31

Přílohy

Příloha č. 1: Návrh osvědčení

Příloha č. 2: Oponentské posudky:

 2.1: Oponentský posudek RNDr. Tomáše Kosteleckého, CSc.

 2.2: Oponentský posudek Bc. Martina Šimáčka

Příloha č. 3: Návrh smlouvy o uplatnění metodiky

Příloha č. 4: Implementační plán

Příloha č. 5: Předávací protokol

Příloha č. 6: Vzorové uplatnění metodiky: identifikace lokalit rezidenční segregace cizinců v Pardubicích

1. Cíl metodiky

Cílem metodiky je identifikace lokalit rezidenční segregace sociálních skupin v nerovném postavení. Metodika představuje návod pro identifikaci sociálních skupin v nerovném postavení, identifikaci lokalit koncentrace takových sociálních skupin a vyhodnocení, zda je obyvatelstvo těchto lokalit segregováno. Uživatelům umožní lokalizovat místa potenciálního rizika segregace a zhodnotit závažnost koncentrací sociálních skupin v nerovném postavení z hlediska segregace.

Metodika je připravena jako univerzálně platná. Vzhledem k šíři problematiky a v souladu se zadáním projektu TD020368 „Prevence segregace a podpora sociální integrace zahraničních zaměstnanců firem zpracovatelského průmyslu v místech jejich pracovišť a bydlišť“ řešeného v rámci programu OMEGA Technologické agentury České republiky podporujícího aplikovaný výzkum a experimentální vývoj, je metodika aplikována a ověřována při identifikaci lokalit koncentrace a segregace cizinců zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu (viz příloha č. 4). Metodický postup však umožňuje všechny základní kroky aplikovat na jakoukoliv sociální skupinu v nerovném postavení. Výhodou aplikace na populaci cizinců v nerovném postavení je nutnost zachytit nejširší komplexnost podmínek nerovného postavení, jež zahrnují nejen ekonomické a kulturní dimenze nerovností, ale rovněž nerovnosti vyplývající z hlediska právního postavení (zejména u cizinců ze zemí mimo Evropskou Unii).

V souladu s plánem projektu TD020368 „Prevence segregace a podpora sociální integrace zahraničních zaměstnanců firem zpracovatelského průmyslu v místech jejich pracovišť a bydlišť“ je metodika zaměřená na identifikaci lokalit segregace ve městech, jež byly v rámci projektu identifikovány jako místa zvýšené koncentrace zahraničních pracovníků ve zpracovatelském průmyslu v Česku (Sýkora a kol. 2014). Metodiku je však možné aplikovat i na národní úrovni. To ovšem vyžaduje, zejména při případné aplikaci na všechny sociální skupiny v nerovném postavení, velmi rozsáhlou analýzu, jež je svojí náročností vysoce nad rámcem stávajícího projektu.

Jelikož je cílem metodiky je identifikace lokalit rezidenční segregace sociálních skupin v nerovném postavení je nutné neustále brát v úvahu rizika spojená s označením určitého místa jako lokality rezidenční segregace, které může vést ke stigmatizaci území a jeho obyvatel a tak dále zhoršit jejich nerovné postavení ve společnosti.

2. Popis metodiky

2.1 Preambule

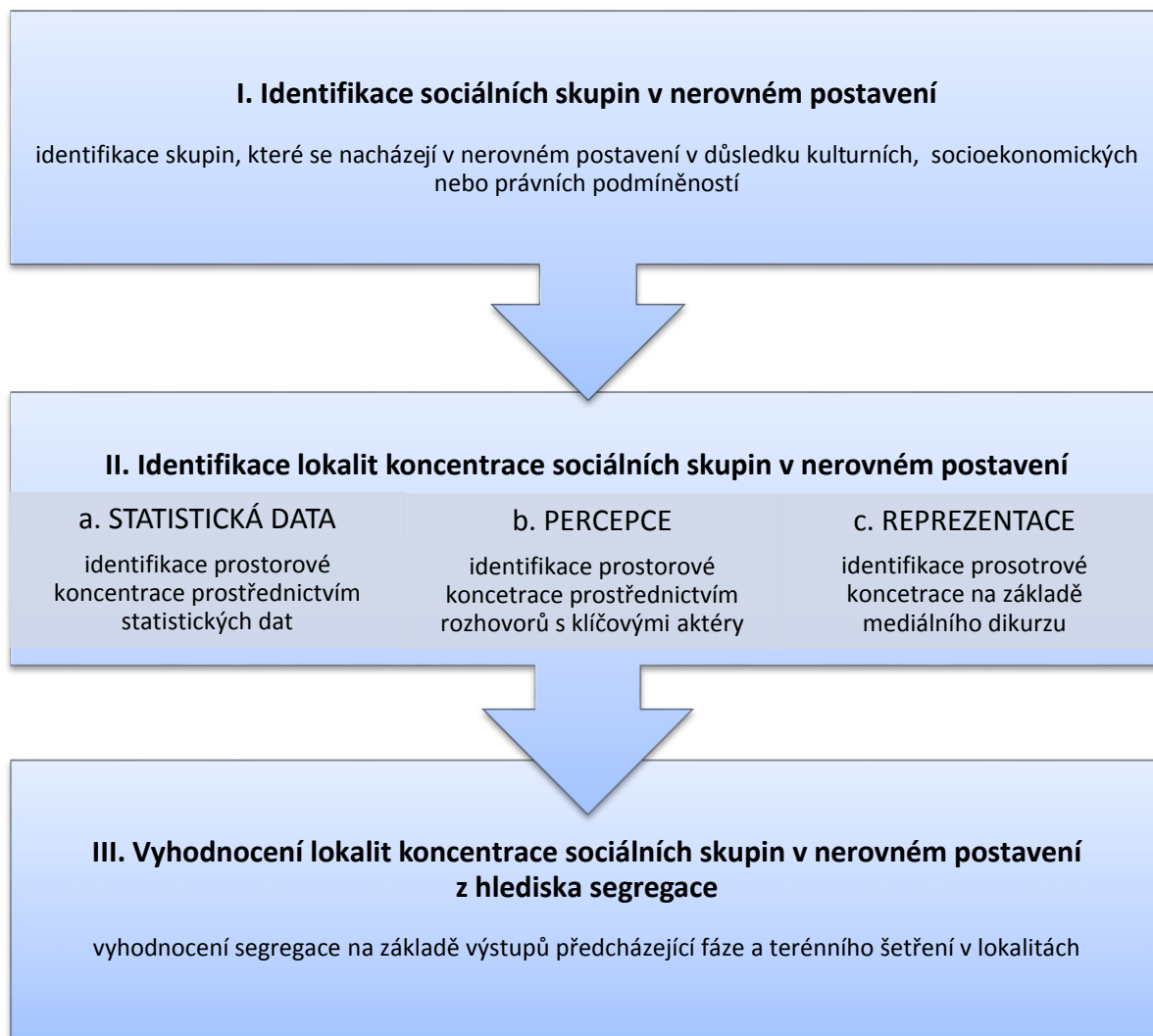
Předkládaný dokument je **prvním metodickým postupem** pro identifikaci lokalit rezidenční segregace, který je v České republice certifikován. Metodika je koncipována jako **obecný návod** pro identifikaci lokalit koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení a posouzení, zda územní rezidenční koncentrace skupin v nerovném sociálním postavení je nebo není rezidenční segregací. Teoreticky metodika vychází z převážně zahraničních zkušeností a diskuzí k problematice rezidenční segregace přičemž zohledňuje specifika českého prostředí zjištěná během studií realizovaných od roku 2004 pro potřeby ústředních orgánů státní správy - Ministerstva pro místní rozvoj a Ministerstva vnitra České republiky (viz studie uvedené v části 5). Vzhledem ke komplexnosti podmínek rezidenční segregace, situací segregace a dynamice jejího vývoje (vzniku nebo zániku některých koncentrací sociálních skupin), je metodika založena na **využití kombinace širší škály datových a informačních zdrojů a metodických postupů**. Vzhledem k rozmanitosti situací a kontextů, ve kterých může k rezidenční segregaci docházet, klade metodika důraz na terénní práci a expertní posouzení a vyhodnocení situace s ohledem na místní podmínky, ke kterému poskytuje obecný návod.

2.2 Postup identifikace lokalit rezidenční segregace

Rezidenční segregací se rozumí prostorové oddělení bydlišť sociálních skupin, které jsou ve vzájemně nerovném postavení (Sýkora 2010). Určitá míra odlišností mezi charakterem jednotlivých území z hlediska sociální struktury jejich obyvatel (socio-ekonomický status, národnost, etnicita, demografická struktura apod.) i typů obytného prostředí je přirozená. V některých případech ale dochází k vytváření lokalit, kde je sociální skupina v nerovném postavení koncentrována, představuje většinu obyvatel lokality, což pak omezuje možnosti jejího zapojení do společnosti, interakci s ostatními členy společnosti a může být zdrojem napětí v soužití. Segregace je považována za negativní a dlouhodobě společensky nežádoucí jev. V českém kontextu je závažná zejména segregace Romů, která je sledována za pomoci konceptu „sociálně vyloučených lokalit“ (Gabal 2006), a v některých případech je negativně vnímaná také segregace cizinců. Jistou pozornost přitáhly i uzavřené areály bydlení sociálně silné populace.

Metodika se zaměřuje na sociální skupiny, jež se nachází v nerovném postavení. Nerovnost představuje znevýhodnění, jež se promítá do omezených možností volby bydlišť a bydlení. V důsledku omezené volby zpravidla dochází ke koncentraci (sociálních skupin v nerovném postavení) ve specifických lokalitách. Život v lokalitách koncentrace (sociálních skupin v nerovném postavení) může dále posilovat nerovnost, neúplné začlenění až sociální vyloučení těchto sociálních skupin.

Metodika identifikace lokalit rezidenční segregace postupuje ve třech základních krocích (obr. 1). Prvním je **identifikace sociálních skupin v nerovném postavení**. Druhým krokem je **identifikace lokalit koncentrace** sociálních skupin v nerovném postavení a to při kombinovaném využití statistických dat a informací o percepci (rozhovorů) a reprezentaci (z tisku) lokalit koncentrace. Třetím krokem je **vyhodnocení lokalit koncentrace z hlediska segregace**, tj. zjištění, zda je obyvatelstvo, které žije v lokalitách koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení, segregováno.

Obrázek 1: Postup metodiky identifikace lokalit rezidenční segregace

2.3 Identifikace skupin v nerovném sociálním postavení

Sociální nerovnosti primárně vyplývají z přístupu k bohatství a moci ve společnosti a projevují se v odlišných možnostech a životních šancích jednotlivců i celých sociálních skupin. Některé sociální rozdíly, jako jsou věk, genderová a etnická příslušnost nebo také životní situace domácnosti daná fází rodinného cyklu ovlivňují nerovné šance a podílejí se na reprodukci nerovností.

Skupinami v nerovném sociálním postavení rozumíme takové skupiny osob, u nichž dochází ke kumulaci nerovností a znevýhodnění, které je do značné míry nezávislé od individuálních dispozic jejich členů a ovlivňuje jejich možnosti v různých oblastech života jako je práce, bydlení, vzdělání či zdravotní péče. Nerovné postavení se může dále prohloubit v důsledku genderu, věku, etnicity, „rasy“ či občanství. Znevýhodnění může mít řadu různých podob a může vycházet jak z charakteristik a jednání členů skupiny (např. používání odlišného jazyka nebo omezený přístup ke zdrojům) tak i znaků, které jsou určité skupině připisovány zvenčí (např. vnímání a reprezentace určité skupiny jako „méněcenné“ nebo „nepřizpůsobivé“).

Sociální nerovnosti jsou tak do značné míry sociálně konstruovány a reprodukovány na základě vnímání odlišných sociálních skupin a jejich zobrazování (reprezentaci) např. v médiích, které je založené na dlouhodobě utvářených stereotypních pohledech a předsudcích. Z nich vycházející diskriminační jednání (na základě přisuzovaných sociálních a kulturních odlišností) může jednotlivcům a skupinám výrazně znesnadňovat či omezovat přístup k běžným zdrojům, příležitostem a pozicím.

Existuje množství přístupů k zachycení a analýze příčin nerovností. V rámci této metodiky vycházíme ze sledování dvou základních dimenzí nerovnosti a to **socioekonomicky podmíněných** nerovností na straně jedné a **kulturně (symbolicky) podmíněných nerovností** na straně druhé (Šanderová, Šmídová a kol. 2009), přičemž obě tyto dimenze vnímáme jako vzájemně provázané. Vzhledem k prohlubující se globalizaci a zvyšující se přítomnosti a podílu cizinců v Česku, zahrnujeme ještě třetí dimenzi nerovnosti vyplývající z odlišného **právního postavení** různých skupin cizinců od občanů České republiky. Tabulka 1 uvádí příklady podmíněností nerovností v těchto třech dimenzích.

Tabulka 1: Dimenze nerovnosti

Dimenze nerovnosti	Příklady podmíněností
Socioekonomické nerovnosti	Omezené ekonomické zdroje Nízký a nejistý příjem Nízký sociální status Omezená možnost vertikální sociální mobility
Kulturně podmíněné nerovnosti	Odlišné kulturní zázemí a orientace ve společnosti Odlišný jazyk Vnímaná kulturní vzdálenost a vizuální („rasová“) odlišnost Negativní reprezentace ve veřejném diskurzu Diskriminace (na základě genderu, věku, etnicity, „rasy“, občanství, aj.)
Právní (občanská) nerovnost	Omezené/podmíněné právo na pobyt Omezený/podmíněný přístup na trh práce Omezený/podmíněný přístup k sociálním službám (sociální ochraně) Omezená možnost účasti na veřejné a politické participaci

Na základě těchto tří dimenzí nerovnosti jsou na národní úrovni a ve sledovaných městech (a regionech) identifikovány sociální skupiny v nerovném postavení. Konkrétní aplikaci je nutné přizpůsobit specifikům dané populace ve sledovaném území. Konkrétní přístup a aplikaci identifikace

sociálních skupin v nerovném postavení na příkladu cizinecké populace zaměstnané ve zpracovatelském průmyslu je popsán v příloze č. 4.

Shrnutí: Identifikace skupin v nerovném sociálním postavení

- Vymezení a zpracování základního přehledu o sledované populaci jako celku
- Identifikace základních a) socio-ekonomicky, b) kulturně a c) právně podmíněných nerovností v rámci sledované populace a území
- Identifikace skupin, u kterých dochází ke kumulaci nerovností, které omezují přístup ke zdrojům, příležitostem a pozicím

2.4 Identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin

Identifikace lokalit koncentrace se provádí na úrovni sídla, v rámci administrativních hranic obce. Hodnocení je možné rozšířit na celý městský region, tak aby hodnocení zahrnovalo vedle administrativního území města i území obcí v jeho zázemí: v takovém případě je vhodné použít správní obvody obcí s rozšířenou působností (ORP), popř. pracovní mikroregiony (HAMPL 2005) nebo funkční městské regiony (Sýkora, Mulíček 2009).

Lokalitou rozumíme část území města, která má podobný charakter zástavby, funkčního využití a skladby obyvatel. Nejmenší území, za něž jsou dostupná statistická data, představují základní sídelní jednotky (ZSJ), ve městech někdy nazývané urbanistické obvody. ZSJ můžeme považovat za vhodný územní rámec pro analýzu statistických dat sloužících k identifikaci lokalit koncentrace a segregace. V některých případech jsou si sousedící ZSJ velmi podobné a je možné je do lokality spojovat. Některé lokality koncentrace a segregace sociálních skupin v nerovném postavení jsou v současnosti v Česku velmi malé a zauímají spíše jen část ZSJ. Údaje za ZSJ mohou na takovou koncentraci upozornit, její lokalizace je ale možná až na základě jiných zdrojů; vedle informací v médiích jde především o rozhovory s místními odborníky. Přesné vymezení lokalit je nicméně možné učinit až na základě podrobného terénního šetření. Terénní šetření je pak zásadní pro určení, zda je identifikovaná koncentrace také situací segregace sociální skupiny v nerovném postavení.

Pro situaci segregace není důležitý jen typ skupiny, počet jejích členů a další objektivní charakteristiky, (identifikované na základě **analýzy statistických dat o populaci**), ale také to, zda je přítomnost skupiny vnímána (**percepce**) a popisována a diskutována (**reprezentace**). Od tohoto se odvíjejí níže popsané tři fáze identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin. V analýze odpovídáme na otázky: Kde jsou koncentrovaní obyvatelé v sociálně nerovném postavení? Kde je vnímána přítomnost obyvatel v sociálně nerovném postavení? Kde je přítomnost obyvatel v sociálně nerovném postavení reprezentována v médiích? Lokality koncentrace sociálních skupin pak identifikujeme na základě kombinace tří postupů.

2.4.1 Identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení na základě analýzy statistických dat o populaci

Hodnocení koncentrace provedeme pro jednotlivé sociální skupiny v nerovném postavení identifikované v první fázi analýzy. Využijeme dostupná statistická data za nejpodrobnější územní členění v rámci správního území hodnocené obce popř. obvodu ORP. Použijeme tři základní typy ukazatelů zohledňující tři odlišné úhly pohledu na územní koncentraci: **velikost populace, zastoupení (podíl) populace a nadprůměrný výskyt** populace. Každý ukazatel rozlišuje tři úrovně koncentrace: vysokou, střední a nízkou. Aby územní jednotka byla považována za lokalitu koncentrace, musí ve všech třech pohledech splňovat vysokou nebo střední úroveň koncentrace. Lokality, které byť v jednom aspektu alespoň střední úroveň koncentrace nespĺňujú, nepovažujeme za lokalitu koncentrace. Na základě kombinace tří ukazatelů rozdělíme územní jednotky (v našem případě ZSJ) na lokality s extrémní, vysokou, střední a nízkou úrovní koncentrace.

Zdroj dat/informací

Pro identifikaci lokalit koncentrace použijeme běžně dostupná data ze Sčítání lidu domu a bytů (SLDB) na úrovni základních sídelních jednotek (ZSJ) v rámci administrativně správního území obce, popřípadě další data dostupná v podrobném územním členění.

Data: Sčítání lidu domu a bytů (SLDB)

Územní úroveň: základní sídelní jednotky (ZSJ)

Územní rozsah: administrativně správní území obce, ORP

Analýza dat a ukazatele koncentrace

Na koncentraci sociální skupiny je vhodné pohlížet ze tří vzájemně se doplňujících perspektiv. Podle prvního pohledu je skupina v lokalitě koncentrovaná, pokud se zde vyskytuje ve výrazně vyšším zastoupení, než je běžné (průměrné) pro území celého města. Místa vysoce **nadprůměrného výskytu** identifikujeme při použití *lokalizačního kvocientu* (LQOBn), který měří poměr mezi podílem obyvatel sociální skupiny na populaci v lokalitě (ROBn) vůči podílu obyvatel sociální skupiny na celkové populaci ve městě (vyšší územní jednotce) (ROBm). V případě trojnásobného a vyššího zastoupení považujeme koncentraci za střední a v případě desetinásobného a vyššího zastoupení považujeme koncentraci za vysokou.

V našem kontextu představují skupiny v sociálně nerovném postavení zatím spíše menší **podíl na celkové populaci** (ROBn). U sociálních skupin, jejichž zastoupení by přesahovalo čtvrtinu nebo třetinu celé populace by úrovně lokalizačních kvocientů musely být nastaveny níže. Převýšení zastoupení v územní jednotce nad průměrem města (míra toho kolikrát je vyšší) může být u populačně malých skupin značně vysoké, přesto ale daná skupina může mít na populaci územní jednotky malý podíl. Se segregací se v zemích západní Evropy a Severní Ameriky zpravidla spojuje úroveň podílu sociálních skupin v nerovném postavení na celkové populaci lokality převyšující 50%. V případě

koncentrací cizinců/migrantů se pak připouští 30% hranice. Na základě předchozích analýz koncentrace a segregace v současném prostředí měst a regionů Česka (viz část 5) považujeme úroveň 30% a vyšší za vysokou a úroveň 10 % a vyšší za střední úroveň koncentrace. Relativně nízko stanovené úrovně zohledňují u nás nový, ale dynamicky se vyvíjející jev. V budoucnosti může dojít k úpravě takto arbitrárně nastavených hodnot, tak aby reflektovaly aktuální situaci.

Vzhledem k tomu, že některé ZSJ jsou populačně velké a rozmanité, mohou v sobě skrývat menší lokality, kde je zastoupení skupiny procentuálně mnohem vyšší. Výše nastavená úroveň podílu by tudíž mohla takové menší koncentrace v souhrnných datech za ZSJ zastřít. I vyšší úroveň zastoupení a vyšší podíl na celkové populaci může v případě populačně malých ZSJ představovat jen malý **počet** členů sociální skupiny v nerovném postavení (POBn). Aby bylo možné hovořit o koncentraci, měla by splňovat i minimální počet zástupců sociální skupiny. V našem prostředí považujeme alespoň 50 osob za střední a alespoň 200 osob za vysokou koncentraci.

Místa nadprůměrného výskytu: lokalizační kvocient sociální skupiny v územní jednotce n - **LQOBn = ROBn/ROBm**

Místa s vysokým podílem obyvatel sociální skupiny: podíl obyvatel na celkové populaci v územní jednotce n - **ROBn**

Místa s vysokým počtem obyvatel sociální skupiny: absolutní počet obyvatel sociální skupiny v územní jednotce n - **POBn**

Tabulka 2: Úrovně koncentrace sociálních skupin

Úroveň koncentrace	Nízká	Střední	Vysoká
Nadprůměrný výskyt LQOBn	< 3	≥ 3	≥ 10
Podíl obyvatel ROBn	< 10 %	≥ 10%	≥ 30 %
Počet obyvatel POBn	< 50	≥ 50	≥ 200

Při hodnocení koncentrace můžeme narazit na situace, které je vhodné zohlednit dílčími úpravami. Pokud se vedle sebe v sousedství vyskytují dvě malé ZSJ obě s vysokým podílem a nadprůměrným výskytem sledované skupiny, které však vzhledem k malé populační velikosti územní jednotky nemusí splňovat kritérium počtu koncentrovaných obyvatel skupiny, je vhodné tyto ZSJ spojit do jednoho územního celku.

Souhrnné hodnocení koncentrace a identifikace lokalit

Souhrnné hodnocení územní koncentrace na základě analýzy statistických dat, identifikaci lokalit koncentrace a jejich roztřídění podle míry koncentrace provedeme u každé skupiny na základě kombinace tří výše popsaných dílčích ukazatelů. V případě, že ZSJ vykazuje vysokou úroveň koncentrace pro všechny ukazatele, považujeme koncentraci za **extrémní**, v případě, že splňuje vysokou úroveň koncentrace pro dva ukazatele, zatímco třetí má míru koncentrace střední,

považujeme koncentraci za **vysokou**, v případě, že je koncentrace alespoň na střední úrovni u všech tří ukazatelů, považujeme koncentraci za **střední**. Ostatní situace představují **nízkou** úroveň koncentrace.

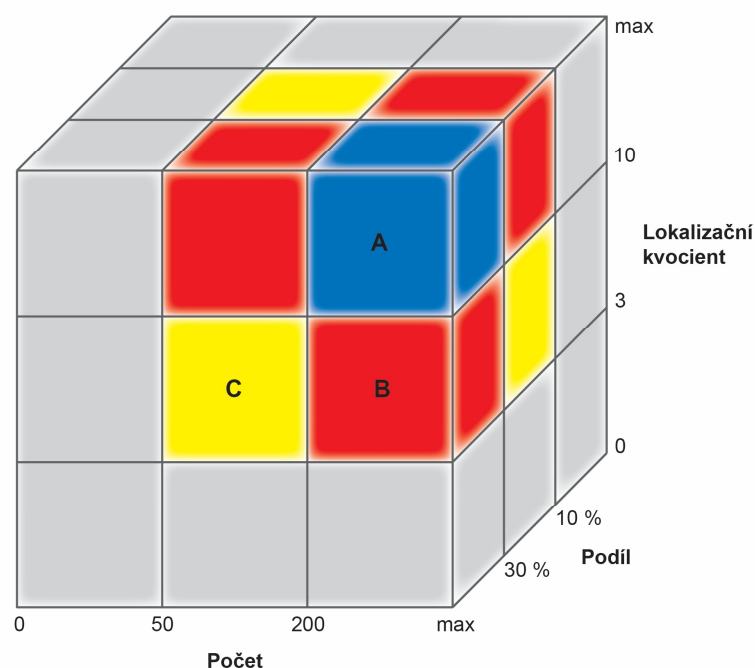
Přednosti a úskalí

Předností metody je standardizované hodnocení za plošně dostupná dostatečně reprezentativní data o populaci. Podrobná data jsou ale dostupná jen ze sčítání obyvatel, která se realizují jednou za deset let a data tak neodrážejí současnou situaci a postupně zastarávají. Proto je metodu nezbytné doplnit dále popsanými postupy reflektujícími aktuální situaci (percepce a reprezentace).

Metoda je vhodná pro popis základních rysů prostorové diferenciaci. Identifikuje základní sídelní jednotky s vyšší koncentrací sledovaných sociálních skupin. Nezachytí ale takové lokality koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení, které jsou malé a zaujímají jen část ZSJ. Přesnou lokalizaci koncentrace je možné určit až na základě dalších zdrojů: vedle informací v médiích a z rozhovorů s místními odborníky je přesné vymezení lokalit možné učinit až na základě podrobného terénního šetření.

Metoda identifikuje lokality koncentrace a utřídí je podle míry koncentrace, která napovídá na situaci segregace. Zda skutečně jde o segregaci je ale možné určit až na základě dalších zdrojů, zejména z rozhovorů s odborníky a prostřednictvím terénního šetření, které je zásadní pro určení, zda je identifikovaná koncentrace rovněž situací segregace sociální skupiny v nerovném postavení.

Obrázek 2: Typologie lokalit na základě úrovně koncentrace

Shrnutí: Identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení na základě analýzy statistických dat o populaci

- Ukazatele koncentrace pro danou sociální skupinu spočítáme pro všechny ZSJ ve městě. Hodnoty zobrazíme v tabulce. Doplníme barevně kódované rozřídění podle úrovně koncentrace (vysoká, střední, nízká). Územní rozmístění zobrazíme na základě tří map (kartogramů) s tím, že každá zobrazuje jeden z dílčích ukazatelů.
- Doplníme souhrnným mapovým zobrazením všech tří pohledů na koncentraci. Absolutní počet je zobrazen sloupcem umístěným v ZSJ a zobrazujícím počet obyvatel skupiny a barvou vysokou, střední a nízkou úroveň koncentrace. Relativní počet je zobrazen sytostí barvy v ploše ZSJ zohledňující vysokou, střední a nízkou úroveň koncentrace. Lokalizační kvocient je zobrazen šrafami v ploše, které odrážejí vysokou, střední a nízkou úroveň koncentrace.
- V dalším kroku pracujeme s jednotkami, které mají koncentraci alespoň na střední úrovni u všech tří ukazatelů. Všechny ostatní označíme za koncentraci nízkou. Jednotky rozřídíme podle zastoupení vysoké úrovně koncentrace ve dvou nebo třech případech a provedeme celkové hodnocení koncentrace v úrovni extrémní, vysoké nebo střední. Hodnocení doplníme do tabulky a připravíme mapové zobrazení ZSJ podle celkové míry koncentrace. ZSJ v tabulce seřadíme podle celkové koncentrace, dále podle podílu obyvatel skupiny a v případě rovnosti podle úrovně lokalizačního kvocientu. Identifikované lokality koncentrace zaneseme do mapového podkladu.

2.4.2 Identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení na základě analýzy reprezentace v médiích

Identifikaci lokalit koncentrace provedeme za sociální skupiny v nerovném postavení identifikované v první fázi analýzy. Cílem je zjistit zda, jak a kde je přítomnost obyvatel v sociálně nerovném postavení reprezentována v médiích. Využijeme obsahovou analýzu tisku, jejímž cílem je zachytit veřejně dostupné informace, které pomohou při identifikaci a mapování lokalit bydliště a pracoviště cizinců.

Zdroj dat/informací

Pro analýzu reprezentace lokalit jsou využity online verze celostátních, regionálních i místních titulů tisku, jež lze snadno dohledat a prohledávat na internetu.

- Celostátní deníky: Mladá fronta Dnes, Lidové noviny (Právo nelze použít pro omezenou přístupnost archivu pouze za poslední tři měsíce).
- Regionální deníky: podle hodnoceného města (regionální vydání celostátních médií, místní vydání Deníku, možné je využít i místní noviny) – konkrétní příklad výběru viz Příloha 4.

Analýza dat a vyhodnocení reprezentace lokalit

V online vydáních novin vyhledáváme články s výskytem informací o sociálních skupinách v nerovném postavení, jež jsme identifikovali v první fázi analýzy, o situacích v nichž se nacházejí, a místech, s nimi spojenými. Články hledáme prostřednictvím klíčových slov, jež reprezentují sociální skupiny a situace s nimi spojované (viz Příloha 4). Volíme časový horizont vhodně reprezentující období, kdy dochází, nebo předpokládáme, že dochází, ke sledovaným jevům koncentrace a segregace. U každého dohledaného článku zjistíme jeho informační hodnotu. Pokud v textu identifikujeme relevantní informace, článek zařadíme do **databáze článků**.

Databáze článků má dvě části. První je složka všech relevantních článků v souborech pdf (články mohou být i vytištěné). Pro snadné hledání je vhodné názvy souborů strukturovat. Doporučujeme následující: NázevDeníku_DatumRokMěsícDen_KódPředmětuHledání_Název článku. Druhá část je databázový soubor sloužící k přehlednému utřídění informací o článcích a jejich obsahu. Doporučujeme použít jednoduchou tabulku v programu Excel. Tabulka obsahuje seznam článků s informacemi o zdroji, datu vydání, názvu článku, klíčových slovech. Dále obsahuje citace z textu relevantní pro řešenou otázku. V neposlední řadě pak obsahuje námi vyhodnocené informace, tj. sociální skupiny a umístění a názvy lokalit koncentrace sociálních skupin.

Souhrnné hodnocení reprezentace – přehled lokalit

Na základě databáze článků připravíme **databázi lokalit**. Pro databázi doporučujeme použít jednoduchou tabulku v programu Excel. Tabulka obsahuje seznam lokalit s informacemi: název obce, kde se lokalita nachází, název lokality, kód a název ZSJ v níž se lokalita nachází (pro propojení se statistickými údaji), popis umístění lokality, popis obyvatel lokality, další informace, odkazy na články, které o lokalitě informovaly, citace z textů článků s relevantními informacemi. Identifikované lokality koncentrace roztřídíme podle jejího charakteru a zaneseme je do mapového podkladu.

Přednosti a úskalí

Tisk a jiná informační média pracují se selektivně vybíranými informacemi, zpravidla dle jejich atraktivnosti, a tak neposkytují úplné a srovnatelné informace. Obsahová analýza tisku slouží v případě identifikace lokalit koncentrace jako doplňková metoda. Její výhodou je, že může pomoci s vysledováním nově vzniklých lokalit a těch lokalit, které přitahují pozornost veřejnosti, médií a politiků. Obsahová analýza může mít širší záběr než je pouhé hledání lokalit. Může u některých lokalit poskytnout informace, jež umožní lépe posoudit, zda je koncentrace zároveň i situací segregace. Nápomocná je i v kvalitativní analýze zaměřené na hodnocení segregace a integračních procesů a to jako doplňkový zdroj informací k expertním rozhovorům.

Shrnutí: Identifikace lokalit koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení na základě analýzy reprezentace v médiích

- Vyhledáme články s výskytem informací o sociálních skupinách v nerovném postavení, o situacích v nichž se nacházejí, a místech s nimi spojenými v online vydáních novin.
- Zpracujeme databázi článků - složky všech relevantních článků a databázový soubor sloužící k přehlednému utřídění informací o článcích a jejich obsahu
- Na základě databáze článků připravíme databázi lokalit s informacemi: název obce, kde se lokalita nachází, název lokality, kód a název ZSJ
- Identifikované lokality koncentrace roztřídíme podle jejího charakteru a zaneseme je do mapového podkladu.

2.4.3 Identifikace lokalit zvýšené koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení na základě percepce klíčovými aktéry

Identifikaci lokalit koncentrace provedeme za sociální skupiny v nerovném postavení identifikované v první fázi analýzy. Cílem je zjistit zda, a kde je vnímána přítomnost obyvatel v sociálně nerovném postavení klíčovými aktéry. S klíčovými aktéry / informátory jsou vedeny rozhovory. Cílem rozhovorů je zjistit lokality koncentrací sociálních skupin, základní charakteristiku obyvatel těchto lokalit a lokality samotné, zasazení lokality v širším kontextu města a vnímanou problematičnost lokality.

Zdroj dat/informací

Pro analýzu percepce lokalit jsou základním zdrojem informací rozhovory s lokálními a regionálními aktéry z veřejného, neziskového a soukromého sektoru.

První skupinou klíčových aktérů jsou **zástupci veřejného sektoru**. Patří sem především místní a krajská samospráva. V případě segregace se na městské úrovni jedná především o představitele agend rozvoje města, územního plánování a sociálních věcí. Některá města mají přímo pracovní pozice nebo poradní orgány zabývající se otázkou specifických sociálních skupin v nerovném postavení a jejich integrací. Důležité na místní úrovni poskytují také instituce státní správy, například úřady práce, nebo Policie České republiky.

Další skupinou klíčových informátorů jsou **nevládní neziskové organizace a občanská sdružení**. Ty mají obecné informace o situaci svých klientů včetně přehledu o jejich bydlištích, kde provádějí terénní práci (sociální, právní a další poradenství). Neziskové organizace mohou v lokalitách koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení působit nebo dokonce přímo sídlit. Důležité informace mohou poskytovat i neziskové organizace, které nemají sledovanou skupinu jako svoji primární cílovou (např. Charita).

Poslední skupina klíčových aktérů je ze **soukromého sektoru**. Jedná se zejména o zaměstnavatele, zejména personální oddělení ve firmách, agentury práce a poskytovatele bydlení.

Analýza dat a vyhodnocení reprezentace lokalit prostřednictvím rozhovorů

V rozhovorech s klíčovými aktéry je zjišťována lokalizace koncentrací sociálních skupin v nerovném postavení a vnímaná problematičnost koncentrací vzhledem k širšímu kontextu města a jeho rozvoje. Rozhovor se zaměřuje nejen na **rezidenční koncentrace**, ale **také další místa výskytu** sociálních skupin v běžném denním režimu: jde zejména o místa pracovišť a také lokality využívání služeb. V případě identifikace rezidenčních koncentrací, je zjišťována **základní charakteristika zde bydlících sociálních skupin** (typy skupin, velikost populací skupiny, zastoupení na celkové populaci) a **charakteristika lokality**, zejména znaky, které naznačují, že se může jednat o segregované lokality (kvalita bytového fondu, atraktivita okolí, dopravní a docházková dostupnost nebo napojení na rezidenční zástavbu). Otázky se týkají i druhu bydlení (vlastnické, nájemní, případně sociální bydlení), jak je stabilní (přechodné, jako v případě ubytoven, nebo spíše trvalejší) a v jakém typu území se nachází (sídlíště, centrum, vnitřní město, zázemí, průmyslová oblast). Vedle těchto základních charakteristik je mapována **vnímaná problematičnost lokalit**, tj. nakolik a jak jsou rezidenční koncentrace vnímány informátory v kontextu soužití v rámci města, např. souvislosti s porušováním veřejného pořádku nebo například vyšší kriminalitou. Vedle otázek týkajících se bydlení je dále zjišťován způsob **zapojení skupiny v místním trhu práce**. Podrobnější zacílení otázek na příkladu výzkumu zahraničních pracovníků v průmyslu je zpracováno v Příloze 4.

Rozhovory jsou po předchozím souhlasu informátorů **zaznamenány na diktafon a přepsány**. V případě nesouhlasu se záznamem na diktafon jsou klíčové informace zaznamenány v průběhu rozhovoru. Při zpracování rozhovorů je připravena jejich databáze.

Databáze rozhovorů je interním podkladovým zdrojem. Má dvě části. První je složka rozhovorů. Ta zahrnuje podsložku záznamů rozhovorů a podsložku prepisů rozhovorů (včetně rozhovorů, kde neexistuje hlasový záznam z diktafonu. Pro snadné hledání je vhodné názvy souborů strukturovat. Doporučujeme následující: DatumRokMěsícDen_Instituce_Příjmení. Druhá část je databázový soubor s tabulkou sloužící k přehlednému utřídění informací o rozhovorech a jejich obsahu. Doporučujeme použít jednoduchou tabulku v programu Excel. Tabulka obsahuje seznam rozhovorů s informacemi o datu rozhovoru, o informátorovi (jméno a příjmení, funkce, instituce – v případě, že informátor požádat o anonymizaci, nebudou jeho jméno, funkce a případně afiliace uvedeny), o záznamu a přepisu rozhovoru, klíčová slova informující o obsahu rozhovoru a jména výzkumníků, kteří rozhovor vedli. V neposlední řadě pak obsahuje základní informace poskytnuté informátorem, tj. jím identifikované sociální skupiny a umístění a názvy lokalit koncentrace sociálních skupin.

Souhrnné vyhodnocení percepce - databáze lokalit koncentrace

Na základě databáze rozhovorů připravíme **databázi lokalit**. Pro databázi použijeme jednoduchou tabulku v programu Excel. Tabulka obsahuje seznam lokalit s informacemi: název obce, kde se

lokalita nachází, název lokality, kód a název ZSJ v níž se lokalita nachází (pro propojení se statistickými údaji a lokalitami zjištěnými analýzou reprezentace v médiích), popis umístění lokality, popis obyvatel lokality, další informace, odkazy na rozhovory a informátory, kteří o lokalitě informovali, citace z rozhovorů s relevantními informacemi.

Přednosti a úskalí

Při vedení rozhovorů je třeba citlivě zohlednit odlišné profesní zázemí klíčových informátorů. Informátoři zpravidla nemají detailní a komplexní znalost o výskytu rezidenčních koncentrací sociálních skupin v nerovném postavení. Například v případě rozhovorů týkajících se cizinců má cizinecká policie dobrý přehled o místech pobytových kontrol cizinců, zatímco neziskové organizace si vedou agendy o klientech především sociálních, pracovních nebo právních služeb.

Shrnutí: Identifikace lokalit zvýšené koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení na základě percepce klíčovými aktéry

- Připravíme přehled relevantních lokálních a regionálních aktérů z veřejného, neziskového a soukromého sektoru
- Realizujeme rozhovory zaměřené na identifikaci míst rezidenční koncentrace a dalších míst vnímané koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení, základní charakteristiku vnímání lokalit a v nich bydlících skupin
- Zpracujeme databázi rozhovorů - složka rozhovorů (záznamů rozhovorů a přepisy rozhovorů) a databázový soubor s tabulkou sloužící k přehlednému utřídění informací o rozhovorech a jejich obsahu
- Na základě databáze rozhovorů připravíme databázi lokalit s podrobnými informacemi o jednotlivých lokalitách
- Identifikované lokality koncentrace roztřídíme podle jejího charakteru a zaneseme je do mapového podkladu.

2.5 Vyhodnocení lokalit koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení z hlediska segregace

Cílem poslední fáze metodiky je ověření existence lokalit koncentrace, které byly identifikované v předchozích krocích, a jejich vyhodnocení z hlediska segregace. K tomu slouží terénní šetření. Terénní šetření nelze, vzhledem k jeho náročnosti, provádět plošně na celém území města. Cíleně se zaměřuje na již identifikované lokality. Nicméně i při šetření zacíleném na vybraná území, můžeme v terénu zjistit dosud nezaznamenaná místa koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení, jež nebyly zachycené žádnou z použitých metod (může jít například o nově vzniklou koncentraci).

Terénní šetření má dva hlavní úkoly. Prvním je ověření informací získaných ze statistických dat, při rozhovorech s informátory a ze šetření mediálních zpráv. Jde přitom především o **ověření existence lokality koncentrace**. Vzhledem k častému stěhování některých sociálních skupin se může její rezidenční koncentrace výrazně proměnit: nemusí již v dané lokalitě vůbec existovat nebo naopak terénní šetření může odhalit její výrazné posilování. Terénní šetření zároveň slouží k pokud možno přesnému **územnímu vymezení lokality**.

Druhým úkolem terénního šetření je ověření charakteristik lokality, jež byly získané během rozhovorů a analýz dat a reprezentace v mediích, a zejména pak zjištění dalších charakteristik lokality, jež jsou důležité pro **vyhodnocení existence a míry závažnosti segregace**. Tato fáze šetření se zaměřuje na tři dimenze, jež jsou stěžejní pro vyhodnocení toho, zda jde o segregovanou populaci/lokalitu, a zhodnocení míry závažnosti segregace. Dimenze zahrnují (1) zastoupení a velikost populace v nerovném postavení, (2) geografickou izolaci lokality a (3) úroveň sociální interakce. Jednotlivé dimenze podrobněji popisuje Tabulka 3.

Při terénním šetření je vhodné pořídit fotografickou dokumentaci a provést krátké informativní rozhovory s obyvateli a dalšími uživateli lokality. Sledovány jsou charakteristiky lokality, obyvatel, bydlení sledované skupiny, jejich zapojení do společnosti a soužití s ostatní populací v lokalitě, jejím okolí a ve městě.

Tabulka 3: Dimenze segregace

Velikost, zastoupení, koncentrace a dominance	Geografická izolace	Sociální interakce
- územní rozsah lokality - populační velikost lokality - míra koncentrace populace v nerovném postavení - míra zastoupení populace v nerovném postavení - dominance a různorodost	- pozice v rámci města - napojení na obytnou zástavbu - dopravní napojení - občanská vybavenost - typ ubytování a kvalita bydlení - kvalita prostředí	- trvalost a fluktuace - postavení na pracovním trhu - každodenní interakce populace s okolím - percepce a reprezentace

2.5.1 Ověření existence lokality, vymezení území lokality, rozsah, umístění a charakteristika lokality

Nejdříve ověříme existenci lokality, o níž jsme získali informace v předchozích krocích analýzy. Lokalitu zakreslíme do mapového podkladu a stručně popíšeme její rozsah, umístění ve městě a charakter (například, zda jde o ubytovnu, část čtvrtě s podstandardním bytovým fondem, několik domů na sídlišti, apod.). K tomu je vhodné pořídít a připojit fotografickou dokumentaci.

Vymezení lokality

Za lokalitu rezidenční segregace nelze prohlásit každé místo, ve kterém žijí příslušníci sociální skupiny v nerovném postavení. Lokalitu nelze vymežit pouze např. domy obývanými danou skupinou a jejich bezprostřední okolí bez zohlednění geografického rámce každodenních aktivit. Identifikace lokality segregace musí naopak pečlivě zvažovat otázku vymezení smysluplné územní jednotky, která bude dále posuzována. Lokalita rezidenční segregace by měla být vymezena jako reálně existující území, které je vnitřně provázané aktivitami obyvatel. Důraz při vymezení je kladen na opakující se pravidelné aktivity. V některých případech bude vymezení lokality poměrně jednoznačné na základě prostorových bariér, které ji oddělují od ostatních rezidenčních lokalit (např. volnou krajinou, rozsáhlejšími areály s nerezidenční funkcí – výrobní plochy, skládky apod., obtížně překonatelnými liniovými prvky – dálnice, železnice apod., volnou nezastavěnou krajinou).

Hranice lokality však většinou **nebudou zcela ostré** – její obyvatelé budou vždy část svých aktivit vykonávat mimo lokalitu (např. cesty do zaměstnání nebo za jinou pracovní aktivitou, školní docházka, větší nákupy, využívání některých služeb, jednání na úřadech, apod.), zatímco jiné aktivity budou vykonávat v rámci lokality (např. společně využívat veřejné prostory – dětská hřiště, parky, náměstí, někdy také zařízení občanské vybavenosti apod.). Řada míst, ve kterých dochází ke koncentraci bydlení určité sociální skupiny, nebude nijak prostorově oddělena od ostatních rezidenčních čtvrtí a do určité míry se proto budou překrývat i území denních aktivit různých skupin. I v tomto případě se však může jednat o rezidenční segregaci (pokud se bude jednat o dostatečně rozsáhlou a/nebo stejnorodou koncentraci). Důraz na vymezení hranic území, ve kterém probíhají každodenní aktivity, však neznamená, že segregovaná skupina musí fungovat jako vnitřně sociálně integrovaná komunita. Společné využívání určitého prostoru však strukturuje časoprostorový režim jejích obyvatel a tím i možnosti kontaktů s obyvateli mimo toto území, mimo segregovanou lokalitu.

Lokalitu je vhodné **vymežit** při terénním šetření, které se zaměří na denní režimy obyvatel lokality a lidí z okolí. Vymezení lokality bude založeno na pozorování, rozhovorech s obyvateli a s dalšími osobami působícími v lokalitě nebo v jejím okolí.

2.5.2 Velikost, zastoupení, koncentrace a dominance

Pro segregaci ve smyslu utváření vlastního světa a izolace od majoritní společnosti jsou vhodnější podmínky ve větších koncentracích. Velká populace, jež v dané lokalitě dominuje, je významným signálem stavu segregace. Nicméně, i koncentrace malé populační velikosti, ale v geograficky izolovaných lokalitách mají charakteristiky segregace. U populací s nižším zastoupením na celkové populaci lokality (situace, kdy skupina nedominuje) může, ale nemusí k segregaci docházet – velmi záleží na intenzitě a formách interakce s majoritou a ostatními skupinami.

Při hodnocení segregace proto sledujeme přítomnost sociální skupiny v nerovném postavení, její rozsah a podíl na celkové populaci. Pro určení velikosti sledované skupiny v nerovném postavení a jejího zastoupení na celkové populaci je vhodné v terénu vymezit lokalitu vztáhnout k území základní sídelní jednotky (pro níž jsou dostupná statistická data, s nimiž jsme pracovali v předchozí části analýzy) a její populaci.

Terénní hodnocení

Terénním šetřením ověřujeme a doplňujeme informace o populaci. Stěžejní je osvětlit jaká skupina nebo skupiny v nerovném postavení se v lokalitě koncentrují, jaká je jejich populace z hlediska celkového počtu (doporučujeme rozlišovat podle kategorií z předchozí fáze analýzy, tj. velikost: A > 200, B > 50 a C < 50 členů skupiny) a z hlediska podílu na celkové populaci lokality (A- zcela dominuje > 80 %, B - je dominantní > 50 %, C- je významná > 30 %, D - je zastoupená > 10 %, E – vyskytuje se < 10 %).

U lokalit je dobré rozeznávat situace dominance jedné skupiny a naopak promíšenosti sociálních skupin. Nižší interakci a segregaci podporuje koncentrace v obytných domech, kde sociální skupina převažuje nebo zcela dominuje, zatímco v ostatních domech je zastoupena jen minimálně. Příkladem může být ubytovna zahraničních dělníků, která je součástí sídliště. Skupina je koncentrována v objektu, ale v rámci sídliště se už jinde nevyskytuje. Jinou situací je smíšené bydlení v rámci lokality – sociální skupina je zastoupena ve velké části domů v rámci zpravidla územně rozsáhlejší lokality, aniž lze identifikovat výraznější místa koncentrace, kde by dominovala. Příkladem jsou například Vietnamci bydlící na sídlišti v jednotlivých bytech ve většině domů, zatímco v žádném z domů nepřevažují.

Vyhodnocení segregace z hlediska zastoupení a velikost populace v nerovném postavení

Na základě vyhodnocení velikosti skupiny v nerovném sociálním postavení, jejího zastoupení v lokalitě, míry dominance jedné skupiny nebo naopak různorodosti sociální skladby jsou lokality rozděleny do pěti typů:

- početně velká koncentrace ve větším území nebo areálu s dominancí skupiny v sociálně nerovném postavení – **lokalita s vhodnými podmínkami a znaky segregace**
- početně velká koncentrace ve větším území nebo areálu s výrazně vyšším zastoupením skupiny než v jiných částech města ale bez celkové dominance skupiny v sociálně nerovném postavení – v oblasti je ale skupina koncentrována v některých domech, kde dominuje, zatímco v jiných není zastoupena – **lokalita s dílčími znaky segregace**
- početně velká koncentrace ve větším území nebo areálu a s výrazně vyšším zastoupením skupiny než v jiných částech města ale bez dominance skupiny v sociálně nerovném postavení, přičemž v žádném z bytových domů není skupina dominantní – **lokalita sociálně smíšená**
- početně malá koncentrace s dominantním podílem skupiny v nerovném postavení – **lokalita s vhodnými podmínkami a znaky segregace** (v případě geografické izolace)
- početně malá koncentrace v malé lokalitě s výrazně vyšším zastoupením skupiny než v jiných částech města ale bez dominance skupiny v sociálně nerovném postavení – **lokalita s dílčími znaky segregace** (záleží na dalších podmínkách)

2.5.3 Geografická izolace a začlenění

Stav segregace se posiluje v lokalitách, které jsou geograficky izolované, tj. lokalita nenavazuje na ostatní obytnou zástavbu v obci, je součástí průmyslových a jiných areálů s nerezidenčními funkcemi, je oddělena volnou krajinou nebo liniovými dopravními stavbami (silnice, železnice) nebo průmyslovými areály. Naopak, v případě lokalit, jež jsou součástí nebo navazují na obytnou zástavbu v obci a nejsou oddělené jasnou hranicí nebo bariérou, které by omezovaly prostupnost, hovoříme o prostorovém začlenění (nemusí ovšem znamenat i sociální začlenění).

Terénní hodnocení

V první řadě je potřeba vyhodnotit, zda je lokalita prostorově začleněná nebo naopak izolovaná. V případě prostorově začleněné lokality může jít například o sídliště s vyšším podílem skupiny ležící v intravilánu města s navazující další obytnou zástavbou. Izolované lokality často bývají na okraji sídla od ostatních obytných čtvrtí oddělené průmyslovými areály nebo dopravními stavbami. Izolované lokality najdeme i v místech separovaných ve velmi periferních polohách daleko od intravilánu obce.

Situaci segregace posiluje ztížený přístup k občanské vybavenosti, obchodům, školám, a dopravní napojení včetně dostupnosti zastávek hromadné dopravy. U lokalit segregace je proto důležité vyhodnotit zda dostupnost služeb a dopravy odpovídá místnímu kontextu, tj. docházková vzdálenost

je obdobná jako v ostatních částech sídla, nebo zda je dostupnost (všech nebo některých služeb) ztížena, tj. docházková vzdálenost je delší, než je v sídle obvyklé, případně přístupu brání jiné bariéry (chybějící chodníky, přechody pro chodce apod.).

Geografická izolace není jen o prostorovém vyčlenění, ale je rovněž způsobena nekvalitním životním prostředím a bydlením. Izolace a perifernost je utvářena a u prostorově izolovaných lokalit dále posilována environmentální nespravedlností, tj. situací, kdy skupina v nerovném postavení žije ve výrazně horších podmínkách než běžná populace (a má horší možnosti tento stav ovlivnit).

Vyhodnocení segregace z hlediska geografické izolace lokality

Na základě vyhodnocení dimenzí geografického začlenění a izolace jsou lokality rozděleny do tří typů:

- **lokality se špatnými podmínkami, vhodnými pro vznik segregace** - lokality prostorově vyloučené se špatnou dostupností služeb a občanské vybavenosti
- **lokality se zhoršenými podmínkami, které mohou podpořit segregaci** - lokality prostorově začleněné, ale se špatnou dostupností služeb a naopak, nebo lokality částečně vyloučené se zhoršenou dostupností služeb a občanské vybavenosti
- **lokality se standardními podmínkami, které nepodporují segregaci** - lokality prostorově začleněné s dostupnými službami, vybaveností

2.5.4 Sociální interakce

Pro postižení charakteru segregace je důležité rozlišovat mezi těmi lokalitami a jejich populacemi, které vznikají dočasně a mají vysokou vnitřní fluktuaci obyvatel a místy, jež představují dlouhodobě utvářenou lokální strukturu, sociálně-prostorovou formaci. U lokalit s častou fluktuací obyvatel, kteří se v místě dlouhodobě neusazují a lokalitu využívají za krátkodobým účelem ubytování v případě získání zaměstnání v místě, situace nouze, apod. je situace jiná než v případě trvalého usazení v lokalitě, kdy při omezené interakci s místní společností dochází k dlouhodobě ukotvené segregaci a utváření a posilování jejich negativních efektů.

Sociální interakce velmi závisí na zapojení členů skupiny do pracovního trhu. Vysoká nezaměstnanost ukazuje na nízkou úroveň zapojení do společnosti a dělby práce. Pozice v zaměstnání, třída zaměstnání a ekonomický sektor zaměstnání ukazují na místo v dělbě práce, naznačují úroveň příjmů a tím i úroveň blahobytu a spotřeby. V případě nízkých příjmů, práce na směny a dlouhé pracovní doby jsou podmínky pro interakci s majoritou a participaci na denním životě města omezenější. V případě některých skupin je interakce podmíněna jejich právním postavením a také kulturní blízkostí nebo vzdáleností. Navazujeme zde na první část analýzy. Obecnu rovinu ale přenášíme do roviny

bezprostřední lokální zkušenosti. V neposlední řadě se interakce projevuje v rovině percepce a reprezentace lokality a jejích obyvatel, jak již byla analyzována v předcházející části.

Terénní hodnocení

Zajímá nás, zda obyvatelé lokality využívají standardní bydlení (byty a rodinné domy) nebo jiné formy ubytování (ubytovny, azylové domy, apod.). Ze strany obyvatel nás pak zajímá dlouhodobost nebo naopak krátkodobost jejich pobytu. Velmi napoví i skladba obyvatel. Například přítomnost rodin s dětmi napovídá na trvalejší usazování a vazbu k místu. Podstatnou složkou je zmiňované zapojení členů skupiny do pracovního trhu.

Specifickou pozornost je potřeba věnovat každodenní interakci v lokalitě a s obyvateli mimo lokalitu, která ukazuje na situaci vyčlenění nebo naopak zapojení do společnosti, segregace nebo naopak integrace. Terénní průzkum se prostřednictvím rozhovorů v místě zaměřuje na vnímání spoluobčanů a každodenní soužití při snaze identifikovat konflikty i pozitivní příklady soužití či spolupráce.

Vyhodnocení segregace z hlediska sociální interakce

Na základě vyhodnocení dimenzí sociální interakce jsou lokality rozděleny do sedmi typů:

- lokality s **krátkodobým ubytováním**, nízkým postavením na trhu práce, nezaměstnaností a vysokou fluktuací obyvatel, nízkou mírou interakce a **negativním vnímáním a reprezentací** skupiny – **lokality s vhodnými podmínkami a výraznými znaky segregace**
- lokality s **krátkodobým ubytováním**, nižším postavením na trhu práce, vysokou fluktuací, nižší mírou interakce a **neutrálním vnímáním** skupiny – **lokality s vhodnými podmínkami pro ohrožení segregací**
- lokality **trvalého bydlení** s nízkou mírou interakce s majoritou, nízkým postavením na trhu práce, nezaměstnaností, konfliktními vztahy s majoritou a/nebo ostatními skupinami a **negativním vnímáním a reprezentací** skupiny – **lokality s vhodnými podmínkami a výraznými znaky segregace**
- lokality **trvalého bydlení** s nízkou mírou interakce, nižším postavením na trhu práce a **neutrálním vnímáním** skupiny – **lokality s vhodnými podmínkami pro ohrožení segregací**
- lokality **trvalého bydlení** s nízkou mírou interakce, vyšším a vysokým sociálním statusem a **negativním vnímáním a reprezentací** skupiny – **lokality se znaky segregace**
- lokality **trvalého bydlení** s nízkou mírou interakce, vyšším a vysokým sociálním statusem a **neutrálním vnímáním** skupiny – **lokality se znaky separace**
- lokality **trvalého bydlení** se standardní mírou interakce a **neutrálním vnímáním** skupiny – **nesegregované lokality**

2.5.5 Souhrnné hodnocení segregace

V prvním kroku je připraven seznam a databáze lokalit identifikovaných v druhé části analýzy. Následuje terénní šetření: ověření a vymezení lokalit, ověření informací získaných z dat, rozhovorů a medií a jejich doplnění prací v terénu. Získané informace jsou v rámci šetření a při kombinaci s dříve získanými daty a informacemi vyhodnoceny ve třech dimenzích segregace: (1) velikost, zastoupení, koncentrace a dominance, (2) geografická izolace a (3) sociální interakce. Na základě souhrnného hodnocení dimenzí je stanoveno, které lokality jsou segregovány, které jsou segregací ohrožené a kde k segregaci nedochází.

Za segregované jsou považovány velké lokality (čtvrť, zóna s několika nemovitostmi nebo rozsáhlejší komplex bydlení pro stovky obyvatel), s velkou populací skupiny (> 200) v sociálně nerovném postavení, jež v lokalitě dominuje a u níž je omezená interakce s majoritou a ostatními skupinami ve městě doprovázená negativním vnímáním lokality; lokalita může být izolovaná v periferní poloze s nízkou vybaveností a horší dopravní dostupností (izolace ale v tomto případě může vyplývat již ze samotného rozsahu lokality).

Za segregované jsou rovněž považovány takové malé lokality (obvykle samostatné stavby jako jsou ubytovny a jednotlivé činžovní domy, nebo malé zóny s několika rodinnými domy), kde početně malá populace (< 200) v sociálně nerovném postavení v lokalitě dominuje, vykazuje omezenou nebo konfliktní interakci s majoritou a ostatními skupinami ve městě, je vnímaná a prezentovaná jako problematická a je izolovaná v periferní poloze s nízkou vybaveností a špatnou dopravní dostupností.

Za segregací ohrožené jsou považovány malé lokality (obvykle samostatné stavby jako jsou ubytovny a jednotlivé činžovní domy, nebo malé zóny s několika rodinnými domy), kde početně malá populace (< 200) v sociálně nerovném postavení v lokalitě dominuje, ale vykazuje jistou interakci s majoritou a ostatními skupinami ve městě; lokalita je sice v okrajové poloze se zhoršenou vybaveností a dopravní dostupností, ale není zcela izolovaná z hlediska sociálních interakcí v prostoru města.

Za segregací ohrožené jsou považovány i velké lokality (čtvrť, zóna s několika nemovitostmi nebo rozsáhlejší komplex bydlení pro stovky obyvatel), s velkou populací skupiny (> 200) v sociálně nerovném postavení, jež je v lokalitě zastoupená (> 10 % a ve vyšší úrovni ohrožení > 30 %) a její podíl se zvyšuje při omezené interakci s majoritou a ostatními skupinami ve městě; situaci doprovází negativní vnímáním lokality; lokalita nemusí být izolovaná v periferní poloze s nízkou vybaveností a horší dopravní dostupností neboť izolace v tomto případě vyplývá ze samotného rozsahu lokality a omezené sociální interakce.

Přednosti a úskalí

Při aplikaci metodického postupu je důležité důkladné zvážení všech dimenzí a kritérií. Neopodstatněné označení lokality za segregovanou může mít negativní důsledky pro její vnímání

obyvateli okolních čtvrtí nebo pro její prezentaci v tisku a dalších médiích. Lokalita, která nebyla segregovaná, se poté může v některých ohledech segregovanou lokalitou začít stávat v důsledku jejího označování a stigmatizace. Neadekvátní označení lokality jako segregované také může znesnadnit identifikaci skutečných problémů v lokalitě a vést k nesprávnému zaměření veřejných intervencí. Negativní důsledky může mít také přehlížení segregace, kdy lokalita rezidenční segregace není takto identifikována, protože hrozí nebezpečí z prodlení, jelikož na rizika pramenící ze segregace nebude adekvátně a včas reagováno. Zásadním je identifikace lokalit, které jsou segregací ohrožené a kam je nutné zacílit preventivní opatření.

Shrnutí: Vyhodnocení lokalit koncentrace sociálních skupin v nerovném postavení z hlediska segregace

- V terénu **ověříme existenci** lokalit, **vymezíme území** lokalit a provedeme **terénní šetření**
- Připravíme **charakteristiku lokalit** na základě propojení a kombinace dat z druhé fáze metodiky a informací získaných během terénního šetření
- Lokality vyhodnotíme z hlediska **zastoupení a velikost populace** v nerovném postavení
- Lokality vyhodnotíme z hlediska **geografické izolace a začlenění**
- Lokality vyhodnotíme z hlediska **sociální interakce**
- Lokality souhrnně vyhodnotíme při kombinaci tří dimenzí segregace: (1) velikost, zastoupení, koncentrace a dominance, (2) geografická izolace a (3) sociální interakce a stanovíme, které lokality jsou **segregovány**, které jsou **segregací ohrožené** a kde k segregaci nedochází.

3. Uplatnění metodiky

Rizika spojená s rezidenční segregací, diferenciovaným rozvojem městských čtvrtí a deprivací některých území jsou reflektována ve schválených deklaracích (Lipská charta o udržitelných evropských městech 2007) a v dalších dokumentech Evropské komise (Cities of Tomorrow 2011, Guidance for Member States 2015). Ve strategiích a politikách schválených vládou České republiky jsou zdůrazněny problémy obyvatel lokalit, které vznikly v důsledku procesů sociálního vyloučení (Strategie boje proti sociálnímu vyloučení 2011-2015) nebo potřeby sledování vztahů cizinců a majoritní společnosti s ohledem na segregaci (Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Společné soužití v roce 2014). Nesegregace – odmítnutí vzniku nebo přetváření sociálně vyloučených lokalit – je jedním z principů Koncepce sociálního bydlení České republiky do roku 2025. Jednou z priorit pro územní plánování na národní úrovni je také předcházení prostorově sociální segregaci s negativními vlivy na sociální soudržnost obyvatel (Politika územního rozvoje ČR). Na problematiku rezidenční segregace poukazuje také Dohoda o partnerství pro programové období 2014 – 2020, která je základním rámcem pro začínající programové období fondů Evropské unie. V rámci tohoto období je připravována podpora prostorově nesegregovaného sociálního bydlení (Integrovaný regionální operační program pro období 2014-2020).

Metodika identifikace lokalit rezidenční segregace bude uplatňována v řadě oblastí v gesci Ministerstva pro místní rozvoj ČR. V oblasti územního plánování Politika územního rozvoje ČR (2008) stanovuje jako republikovou prioritu územního plánování mj. „Předcházet při změnách nebo utváření urbánního prostředí prostorově sociální segregaci s negativními vlivy na sociální soudržnost obyvatel. Analyzovat hlavní mechanismy, jimiž k segregaci dochází, zvažovat existující a potenciální důsledky a navrhnout při územně plánovací činnosti řešení vhodná pro prevenci nežádoucí míry segregace nebo snížení její úrovně (Politika územního rozvoje 2008, bod 15). Požadavek prevence rezidenční segregace se objevuje také v dokumentech k bytové politice.

Metodika může být využívána také ostatními institucemi, kterých se komplexní problematika rezidenční segregace týká, nebo které se zaměřují na prevenci nebo řešení důsledků rezidenční segregace, sociálního vyloučení nebo ohrožení sociálním vyloučením různých sociálních skupin, jako je např. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, Ministerstvo vnitra ČR (odbor azylové a migrační politiky), Úřad vlády ČR (odbor pro sociální začleňování), krajské úřady nebo obce.

Přetrvávání lokalit rezidenční segregace je negativním jevem. Identifikace existujících lokalit je proto základem pro realizaci opatření na **prevenci jejich dalšího rozšiřování a podporu odstranění rezidenční segregace v oblasti územního plánování a bytové politiky.**

Identifikace lokalit rezidenční segregace může být využita pro **zacílení aktivit k prevenci sociálního vyloučení a k sociálnímu začleňování** těmi institucemi, které mají gesci vůči začleňování příslušné sociální skupiny, a obcemi, na jejichž území se lokality nacházejí. Příslušníci sociální skupiny, která je obecně v nerovném postavení, mají v lokalitách rezidenční segregace životní podmínky dále ztížené,

a je proto vhodné věnovat těmto situacím zvýšenou pozornost. V lokalitách, ve kterých dochází k interakcím s majoritní společností, je vhodné sledovat soužití těchto skupin a **podporovat aktivity zaměřené na vzájemné poznávání, prevenci nebo různé formy řešení sporů či konfliktních situací**, které mohou v soužití nastat, a které mohou být spojovány/paušalizovány na celé sociální skupiny.

Postup popsany v metodice lze využít také při **posuzování připravovaných záměrů změn územně-plánovací dokumentace nebo přípravy bytové výstavby** z hlediska rizik vzniku nových lokalit rezidenční segregace a důsledků pro posílení rezidenční segregace. V důsledku nové bytové výstavby by neměly být rozšiřovány stávající segregované lokality ani by neměly vznikat nové lokality ohrožené segregací (viz část 2.5.5). Toto posouzení probíhá ve dvou krocích.

Nová bytová výstavba by samostatně svou polohou, rozsahem populace osob v nerovném sociálním postavení a jejich předpokládaným podílem na celkové populaci v nové výstavbě neměla dosahovat hodnot pro vymezení segregovaných lokalit a lokalit ohrožených segregací. Pokud tomuto posouzení nová bytová výstavba vyhoví, je ve druhém kroku posuzována v kontextu území, do kterého bude zasazena. V případě takového posuzování se ve sledované územní jednotce zvýší počet obyvatel sociální skupiny v nerovném postavení o počet obyvatel, kteří by se do území přistěhovali po realizaci záměru. Následně proběhne vyhodnocení podle metodiky s tím, že jednotlivé body jsou využity přiměřeně (např. není nutné provádět extenzivní sledování reprezentace lokality, která ještě nevznikla).

4. Literatura

Cities of tomorrow. Challenges, visions, ways forward. 2011 European Commission, Directorate General for Regional Policy, 116 s.

Dohoda o partnerství pro programové období 2014 – 2020. Česká republika. Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, 203 s.

Guidance for Member States on the use of European Structural and Investment Funds in tackling educational and spatial segregation. Verze k 11. 11. 2015 European Commission, European Structural and Investment Funds, 24 s.

GABAL, I. A kol. (2006) Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti. GAC, Praha, 117 s.

HAMPL, M. (2005) Geografická organizace společnosti v České republice. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.

Integrovaný regionální operační program pro období 2014-2020. Schválen Evropskou komisí dne 4. 6. 2015. Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha.

Politika územního rozvoje České republiky, ve znění Aktualizace č.1. Ministerstvo pro místní rozvoj, Praha, 92 s.

Postup při realizaci aktualizované Koncepce integrace cizinců – Společné soužití v roce 2014. Usnesení Vlády České republiky ze dne 22. ledna 2014 č. 60. 16 s.

ŠANDEROVÁ, J., ŠMÍDOVÁ, O. a kol. (2009) Sociální konstrukce nerovností pod kvalitativní lupou. Sociologické nakladatelství, Praha.

Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2011 – 2015. Úřad vlády ČR, Praha, 91 s.

SÝKORA, L., ed. (2010) Rezidenční segregace. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta a Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, 144 s.

SÝKORA, L., MULÍČEK, O. (2009) The micro-regional nature of functional urban areas (FUAs): lessons from the analysis of Czech urban and regional system. Urban Research and Practice 2 (3), s. 287-307.

SÝKORA, L., MATOUŠEK, R., JAROŠ, J., BRABCOVÁ, Š., ČANĚK, M., FIEDLEROVÁ, K., TRLIFAJOVÁ, L. (2014) Lokality koncentrace zahraničních pracovníků ve zpracovatelském průmyslu v Česku. Specializovaná mapa s obdobným obsahem. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Centrum pro výzkum měst a regionů a Multikulturní centrum Praha, 19 s. a přílohy.

5. Seznam publikací předcházejících metodice

SÝKORA, L., TEMELOVÁ, J., eds. (2005) *Prevence prostorové segregace*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta a Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, 119 s.

SÝKORA, L., MAIER, K., DRBOHLAV, D., OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., JANSKÁ, E., ČERMÁKOVÁ, D., POSOVÁ, D., NOVÁK, J. (2007) *Segregace v České republice: stav a vývoj, příčiny a důsledky, prevence a náprava*. Závěrečná editovaná zpráva projektu WA-014-05-Z01. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a Centrum pro výzkum měst a regionů, 192 s.

SÝKORA, L. (2009) *New socio-spatial formations: places of residential segregation and separation in Czechia*. *TESG Tijdschrift voor economische en sociale geografie (Journal of Economic & Social Geography)* 100 (4), s. 417-435.

SÝKORA, L., ed. (2010) *Rezidenční segregace*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta a Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, 144 s.

SÝKORA, L., MATOUŠEK, R., BRABEC, T. (2010) *Případová studie lokality Benešov nad Černou z hlediska prostorové segregace cizinců: ekonomický rozvoj a důsledky ekonomické krize*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Centrum pro výzkum měst a regionů, 23 s.

SÝKORA, L., BRABEC, T., ČERMÁKOVÁ, D., FIEDLEROVÁ, K., MATOUŠEK, R., POSOVÁ, D., TRLIFAJOVÁ, L., TOŠNEROVÁ, B. (2010) *Případová studie rezidenční segregace v Karlových Varech*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Centrum pro výzkum měst a regionů, 65 s. a přílohy.

MATOUŠEK, R., SÝKORA, L. (2011) *Environmental Justice and Residential Segregation in Czechia: the Case of Roma Resettlement in the Town of Vsetín*. *Acta Universitatis Carolinae – Geographica*, 46 (2), s. 81-94.

SÝKORA, L., BRABEC, T., ČERMÁKOVÁ, D., FIEDLEROVÁ, K., HO, T. H., KUČERA, P., KUŠNIRÁKOVÁ, T., MATOUŠEK, R. (2011) *Případová studie rezidenční segregace v Praze – Libuši*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Centrum pro výzkum měst a regionů, 80 s.

SÝKORA, L., MATOUŠEK, R., BRABEC, T. (2012) *Sídelní segregace v lokalitě MČ Praha – Libuš*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Centrum pro výzkum měst a regionů, 45 s.

SÝKORA, L., BRABEC, T., ČERMÁKOVÁ, D., FIEDLEROVÁ, K., KUŠNIRÁKOVÁ, T., MATOUŠEK, R., PLAČKOVÁ, A. (2013) *Vztah mezi majoritou, vietnamskou menšinou a dalšími národnostními skupinami v MČ Praha – Libuš*. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Centrum pro výzkum měst a regionů, 76 s.

SÝKORA, L., MATOUŠEK, R., JAROŠ, J., BRABCOVÁ, Š., ČANĚK, M., FIEDLEROVÁ, K., TRLIFAJOVÁ, L. (2014) *Lokality koncentrace zahraničních pracovníků ve zpracovatelském průmyslu v Česku*. Specializovaná mapa s obdobným obsahem. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Centrum pro výzkum měst a regionů a Multikulturní centrum Praha, 19 s. a přílohy.

6. Oponenti metodiky

RNDr. Tomáš Kostelecký, CSc., ředitel, Sociologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i.,
Jilská 1, 110 00 Praha 1, tomas.kostelecky@soc.cas.cz

Bc. Martin Šimáček, ředitel odboru, Úřad vlády České republiky, odbor pro sociální začleňování
(Agentura), Vladislavova 4, 110 00 Praha 1, simacek.martin@vlada.cz

7. Kontakty na předkladatele metodiky

prof. RNDr. Luděk Sýkora, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Albertov 6, 128 43 Praha 2

Email: sykora@natur.cuni.cz

Tel: +420733708403

Mgr. Marek Čaněk, M.A., Ph.D.

Multikulturní centrum Praha

Náplavní 1, 120 00 Praha 2

Email: marek.canek@mkc.cz

8. Prohlášení o duševním vlastnictví a souhlas se zveřejněním

Já, prof. RNDr. Luděk Sýkora, Ph.D., předkladatel a zástupce autorského týmu Metodiky identifikace lokalit rezidenční segregace, prohlašuji, že předkládaná metodika nezasahuje do práv jiných osob z průmyslového nebo jiného duševního vlastnictví, a zároveň prohlašuji, že souhlasím s jejím uveřejněním na webových stránkách Ministerstva pro místní rozvoj České republiky.

V Praze dne 30.12.2014

prof. RNDr. Luděk Sýkora, Ph.D.